

De ce (nu) ne place excentricul și grotescul personaj urmuzian?

de Simona Constantinovici

Cazul Algazy & Grummer

Abсурdul, atipicitatea stilistică, unghiurile antitetice de percepție a lumii, paradoxul, grotescul, umorul, sunt arme cu care Urmuz luptă împotriva unei literaturi „orgolioase”, suficientă sieși. În *Algazy & Grummer*, una din paginile sale bizare de literatură, autorul alătură două personaje masculine, doi comercianți, un turc și un evreu, care veghează asupra bunului mers al unei prăvălii bucureștene. Nu știm cu exactitate ce se comercializează în acea prăvălie. Algazy, dotat cu o figură bizară, nu e vorbitor de limba română, e pragmatic, înhămat, ca un hamster, la rutina unei vieți ordinare: „*Algazy este un bătrân simpatic, știrb, zâmbitor și cu barba rasă și mătăsoasă, frumos așezată pe un grătar înșurubat sub bărbie și împrejmuit cu sârmă ghimpată... Algazy nu vorbește nicio limbă europeană...*” (Urmuz: 1999, 41) Spre deosebire de el, Grummer e iubitor/ consumator de literatură, enigmatic și dotat cu „un cioc de lemn aromatic”. „*Fire închisă și temperament bilios, stă toată ziua lungit sub tejghea, cu ciocul vârât printr-o gaură sub podea...*” (Urmuz: 1999, 42) Asemenea struțului, el se arată neputincios în camuflarea propriului fel de a fi. Cu clienții vorbește despre sport și literatură, nu înainte de a-l face pe partenerul său antinomic, Algazy, să părăsească locul. (Struțul-Grummer e asemenea ornitorincului (Eco: 2002, 96-105) pe care Umberto Eco îl asociază cu filozofia kantiană, adică un animal ciudat, capabil de a se adapta unui mediu nu întotdeauna propice.) În afară de cioc, Grummer posedă și „o bășică cenușie de cauciuc”, care se dovedește a fi o anexă, un spațiu populat cu frustrări de tot soiul. Într-o viziune suprarealistă, el se hrănește cu poeme. Asociatul său nu suportă ideea unei întâietăți în domeniu, astfel că între ei se iscă, banal, rivalitatea. Grotescul povestirii, implicat al personajului, atinge apogeul în momentul în care Algazy mănâncă bășica lui Grummer. În această anexă se afla, de fapt, literatura viitorului în fază incipientă. Întreaga povestire urmuziană pledează pentru un anumit fel de a scrie, bazat pe dezinhibiție și nenumărate incompatibilități onto-stilistice. Pledează pentru antiliteratură? Pentru o supraliteratură? Urmuz ne face să înțelegem că scriitorii veritabili, artiștii, în general, adaugă un ceva *hors du commun* la obișnuința noastră de a percepe realitatea. Cu cât deformările propuse în câmpul percepției sunt mai frapante, cu atât artistul sare din doxa, devine unic.

Reprezentările urmuziene surprind, într-un mod bizar, posibilitățile ființei umane de a se metamorfoza, de a nu fi egală cu sine însăși. „Sintetizând niște ființe hibride, jumătate oameni, jumătate obiecte, Urmuz se dovedește un Arcimboldo modern, iar diableriile sale niște arcimbolderii în care ludicul se întâlnește în mod fericit cu profunzimea unui spirit de excepție.” (Glodeanu: 2007, 321) Inadecvarea personajelor create de Urmuz, în mod aparent, după formula dicteului automat, la realitatea din jur provoacă râsul. Veselia spontană din textul său, uneori impregnată cu tușe de umor negru, provine dintr-o luciditate intenționată. „Nebunia” din scrierile sale e, dacă se poate spune astfel, extrem de rațională. „La Urmuz automatismul este simulat și atenția îndreptată mereu asupra unui raport nou, grotesc și caricatural.” (Călinescu: 1973, 51-58)

Epilogul dă seama de faptul că, în urma lor, cei doi protagoniști ai povestirii urmuziene nu lasă nimic. „*Înfometați și nefiind în stare să găsească prin întunec hrana ideală de care amândoi aveau atâta nevoie, reluară atunci lupta cu puteri îndoite și, sub pretext că se gustă numai pentru a se complecta și cunoaște mai bine, începură să se muște cu furie mereu crescândă, până ce, consumându-se treptat unul pe altul, ajunseră ambii la ultimul os... Algazy termină mai întâi...*” (Urmuz: 1999, 44) Devorându-se reciproc ei reduc totul la zero, la nimic. Chiar și literatura va intra în această ecuație a pierzaniei. Actul de devorare a partenerului e caracteristic unor specii de insecte. Călugărița, spre exemplu, este carnivora, se hrănește cu insecte, iar, după împerechere, își devorează masculul. Pe scara evoluției, acest gest nu prejudiciază cu nimic perpetuarea în bune condiții a speciei în cauză. Transferat ființei umane, el denotă primitivism accentuat, manifestare grobiană, anihilarea spiritului și, implicit, a umanității. Algazy și Grummer, figuri însemnate, încă de la bun început, cu atipicități fizionomice devin canibali, ceea ce transformă radical mesajul textului. Anormalitatea lor, târâtă în regim de normalitate (vezi comerț, prăvălie, comunicare, literatură etc.) se ridică la cote paroxistice ale absurdului narativ: canibalismul, barbaria extremă. Cu alte cuvinte, textul își autodevoră sensurile. Nu rămâne decât scheletul, din care cititorul conștiincios poate extrage, cu o pensetă extrem de fină, câte-un rest de semantism nedevorat.

Povestirea poate fi citită și ca un basm postmodern, cu caracter moralizator. Hrana ideală a celor doi pseudocomercianți, Algazy și Grummer, este literatura, iar mirodeniile, aromele din prăvălia lor sunt esențele stilistice pe care textul literar le emană. Clienții care le vizitează prăvălia sunt potențialii cititori sau consumatori de literatură. Povestirile urmuziene, complexe, dense semantic, în ciuda schematismului narativ, amintesc de imaginile hibridate, suprarealiste, din tablourile salvadordaliniene. Nu degeaba Eugen Ionescu își mărturisește filiația din scrierile urmuziene. Există în textele lui Urmuz, puține la număr, dar de o incisivitate a imaginii inegalabilă în literatura noastră, note constante dintr-o umanitate care nu pierde ci doar se repetă, în infinitul timpului, cu note, cu accente particulare. La noi, poate numai Caragiale a reușit să apropie, până la confundare, zone de temporalitate diferită. Figuri ale unui trecut îndepărtat pot fi aduse, pe calea absurdului de limbaj, de caracter, de situație, în prezent, în contemporaneitate fără (majore) discrepanțe stilistice. E suficient să ne rotim privirea asupra vieții politice, sociale actuale, pentru a constata, încă o dată, cât de eterne sunt personajele lui Caragiale și Urmuz, cât de verosimile prototipurile umane. În literatura universală, Jarry și Kafka egaleză lancea absurdului, suprarealismului urmuzian. „Pe toți acești autori îi unește absurdul, modelat în forme diferite.” (Tucan: 2006, 47) Să mai adăugăm ceva: apetitul pentru ineditul expresiei, ireverența cultivată sau spontană în fața formelor și formulelor deja consacrate, conștiința absurdului existențial și a limitelor umane. Neconformiști la nivel stilistic, ei descriu, de fapt, o lume banală, iterativă,

supusă șabloanelor, măruntelor reguli de supraviețuire, din care învingători ies doar cei care înțeleg să fie altfel, chiar cu riscul blamării generale.

Puțini scriitori români reușesc să includă, asemeni lui Urmuz, într-un mod subtil, prin intermediul personajelor, tehnicile și viziunea asupra literaturii în chiar corpul textului. E și aceasta o artă. Textul însoțit de propria sa poetică e unul rafinat, care vorbește despre sine înainte de-a o face, cu instrumente de lucru sofisticate, ceilalți.

În loc de concluzii sau cum introducem personajul urmuzian în portretistica literaturii române, de la I.L. Caragiale până la Filip Florian

Să ne amintim nuvela pesimistă, cum însuși Caragiale o numește, *Broaște... destule*, care debutează cu portretul lui Leonică, „o fîiță nici prea-prea nici foarte-foarte” (Caragiale: 1955, 126), un personaj ciudat, asamblat cu grijă de un scriitor atent întotdeauna la detalii. Portretul lui Leonică începe la maniera d'Urmuz, în note de profundă atipicitate, de ambiguitate, în note de lipsă a reperelor clasice, într-un postmodernism avant la lettre.

Să mai spunem că Filip Florian, în *Degete mici*, creează, la rându-i, un personaj bizar, grotesc, pe Gherghe (devenit călugărul Onufrie), al cărui fir de păr, moțul ciudat, creștea, în chip supranatural, de 20 de cm din 4 în 4 ore, zădărniciindu-i orice activitate logică. În timpul pribegiei prin munți, din firul ăsta de păr, își va face haine, în așteptarea pogorării Maicii Domnului.

Leonică și Gherghe, asemeni lui Algazy și Grummer, dau seama de faptul că personajul atipic, excentric și grotesc, cel care se îndepărtează de la schemele clasice de construcție, hrănește, în fond, dintotdeauna, gustul cititorului, incontrollabilă sa plăcere de a fi în literatură. Pe muchia ficțiunii.

Bibliografie

- Caragiale, I.L., *Momente și schițe*, vol. II, Editura de stat pentru literatură și artă, 1955.
- Călinescu, George, *Universul poeziei*, Antologie cu o postfață de Al. Piru, București, Editura Minerva, 1973.
- Eco, Umberto, *Kant și ornitorincul*, traducere de Ștefania Mincu, Constanța, Editura Pontica, 2002.
- Glodeanu, Gheorghe, *Poetica romanului interbelic. O tipologie posibilă*, Ediția a II-a, revăzută, București, Ideea Europeană, 2007.
- Tucan, Dumitru, *Eugène Ionesco. Teatru, metateatru, autenticitate*, Timișoara, Editura Universității de Vest, 2006.
- Urmuz, *Pagini bizare*, Chișinău, Editura Cartier, 1999.